

חייו ופועלו של הרב שמעון אגסי ז"ל

הקדמה מתוך הספר "אמרי שמעון", מאת אליהו אגסי, בנו של הרב

בראי העיתים

התקופה שבה חי ופעל הרב רבי שמעון בן אהרון אבא בר אבא אגסי הייתה תקופה של תמורות ושינויים – מהם איטיים ומהם סוערים – בחיי העיר בגדד ובחיי הקהילה היהודית שם. בעקב היותה עיר מסחר מרכזית בין פרס וסוריה, עברו בה אורחות מסחר מאסיה ואירופה והעמידו אותה בפני השפעות מבחוח. קשרי מסחר אלו נתהדקו בראשית המאה התשע-עשרה עם הגירתם של יהודים מבגדד להודו והצלחתם שם בעסקי מסחר, כספים ותעשייה.

באותה תקופה חלו תמורות גם במעגל הרחב של האימפריה העותמאנית – רעיונות חדשים על צבא סדיר, מנגנון תקין, זכויות אזרח, וממשל דמוקרטי החלו להתאזרח במרכזי האימפריה עד כי לבסוף קמה תנועת התורכים הצעירים והצליחה למגר את שלטון העריצות (שנת תרס"ח – 1908), ופתחה במרוץ של תמורות ותיקונים. אולם תיכף לזה באה מלחמת העולם הראשונה (שנת תרע"ד – 1914) ושינתה את מהלך הדברים.

בראשית המאה התשע-עשרה נהנתה בגדד ממעמד של עיר בירת מחוז שהקיפה את בצרה ומוסול. עם מיגור שלטונו של אחרון הממלוכים עליה – הוויזיר דאהוד פשה – בשנת 1831, נכנסה גם היא למעגל החידושים שחלו באימפריה העותמאנית, ורופאים ומהנדסים, קצינים צבאיים ופקידים משכילים החלו להופיע בה מאז, ולהטיל עליה את השפעתם.

בשנות הששים הראשונות של אותה מאה נוצר קשר הדוק בין עיראק לבין העולם הרחב על-ידי חיבורה לרשת הטלגרף והדואר הימי (דרך בצרה). כמו-כן החלו לפעול אוניות נהר שקרבו את המרחקים בין בצרה ובגדד, והידקו את קשרי המסחר עם הודו ואירופה. בשנת תרכ"ח (1868) הגיע לבגדד הוואלי הנאור מדחת פשה ותיקן בה תקנות חשובות.

מאורע חשוב נוסף באותה תקופה הייתה פתיחתה של תעלת סואץ (שנת תרכ"ט – 1869) שגרמה להתרחבות נוספת של קשרי המסחר והתחבורה בין בגדד לבין אירופה. אז החלה גם ההתעניינות בנפט העיראקי, ואירופאים בדמות נציגי מדינות, סוכני חברות, חברי משלחות נפט, סוחרים וכו', החלו לבקר בבגדד והשפיעו השפעתם על אלה שבאו איתם במגע.

תמורות בקהילת יהודי בגדד

תמורות העיתים הללו לא פסחו כמובן גם על הקהילה היהודית בבגדד. קשרי הדואר, הטלגרף והתחבורה התפתחו ונתנו כפעם בפעם דחיפה נוספת להתפתחות עסקי המסחר והכספים, ויהודים בעלי יוזמה הוסיפו להגר לרחבי הודו, המזרח הרחוק, מצרים ואירופה, והקימו רשת למסחר וחליפין, ואף הניחו יסוד לקהילות פורחות בהודו והמזרח הרחוק. המפורסם שכולם היה דוד ששון, שבעקב הצלחתו בהודו נתפרסמה משפחתו בעסקי המסחר, התעשייה והכספים שלה בארץ זו, במזרח הרחוק ובלונדון, כפי שנתפרסמה גם במעשי חסד וצדקה מרובים, ובהקמת מוסדות דתיים, חינוכיים וחברתיים במקומות שונים, לרבות עיראק וארץ ישראל.

במקביל לתמורות שחלו במנגנוני הצבא והשלטון העותמאני, חלו תמורות גם במנהיגות של העדה היהודית בבגדד. במקום נשיא – ראש עדה שהיה על פי רוב עשיר ונדיב אשר ידו רב לו במסחר ובכספים, ומשמש בדרך כלל במשרת צראף-באשי (איש הכספים) במנגנונו של מושל בגדד – הופיע החכם-באשי – איש משורות החכמים (רבנים) אשר מונה (או נבחר) למשרה זו. הדבר קרה בבגדד בשנת תר"ט (1849). מן הסתם בעקב העובדה שעשר שנים לפני כן הוענק ליהודי האימפריה מעמד של "מילת" (עדה). אין בידינו חוקה המגדירה עניין זה אלא משנת 1865 (תרכ"ה) ועל פיה נבחר החכם-באשי ע"י ועד כללי המורכב משישים נכבדים עשירים וסוחרים, ועשרים חכמים. גוף זה בחר גם ועד רוחני וועד חילוני להנהגת ענייניה החילוניים והרוחניים של העדה. ימי כהונתו של החכם-באשי הראשון, חכם רפאל קצין, וכן ימי כהונתם של אחדים מאלה שבאו אחריו הייתה כרוכה במאבקים קשים שהסעירו את חיי הקהילה ימים רבים.

בד בבד עם אישיותו של החכם-באשי התנוססה בראש הקהילה בבגדד במאה התשע-עשרה אישיותו של הרב, והיא כהונה שאין עימה שררה, ואשר מגיעים אליה מכוח למדנות רבה וחסידות מופלגת, המביאות את ציבור החכמים לידי הכרה מובנת מאליה בעדיפות של בעליה.

רב כזה היה מו"ר חכם עבדאללה בן אברהם בן יוסף סומך (דור שישי לרבנו נסים ראש ישיבת בבל) אשר כבר בהיותו בן עשרים ושבע (שנת ת"ר – 1840) נתעוררה בליבו דאגה לטפח דור חדש של חכמים, ובעזרתו של הגביר יחזקאל ראובן מנשה ייסד את ישיבת מדרש זלכה ואת מדרש אבו-מנשה, וכיהן כראש ישיבה עד מותו (שנת תרמ"ט – 1889). רב אחר היה מו"ר הרב יוסף חיים ב"ר אליהו ב"ר משה חיים זצ"ל, שנשא בתואר זה עד יום מותו בשנת תרס"ט (1909).

שני רבנים אלו, וכן חבריהם ותלמידיהם אחריהם, שקדו על משמרת התורה והיהדות בבגדד, ומתוכם יצאו דיינים, פייטנים, מקובלים, חסידים, בעלי מופת, פוסקי הלכות ומחברי ספרים לעשרות ולמעלה מזה.

תולדותיו של הרב שמעון אגסי

אחד מחכמי הדור ההוא היה הרב שמעון בן אהרון אבא בר אבא אגסי, אחד מני יחידים שעוז רצונם עמד להם להגיע לכתר תורה ואף להיאחז במסחר, כדי שכל עיסוקם בתורה יהיה לשם שמיים בלבד.

בעניין זה שמענו מפיו של אחד מחבריו, ייבדל לחיים ארוכים, חכם יעקב קטן, שהרב שמעון אמר לו פעם: "עושה אני תורת קבע ומקדיש לעסקי פחות מחצי יום. ואפילו מזומן לי רווח גדול אין אני משנה ממנהגי. על ידי כך זוכה אני שיחשבוה לי כאילו קיימתי את הפסוק 'הגית בו יומם ולילה'".

הרב שמעון נולד בשנת תרי"ב (1852) כעדותו הוא במכתבו אל מחבר "דורות האחרונים"¹. בתעודה הנמצאת בידנו משנת תקפ"ו (1820) נאמר שאביו אהרון היה אחד משבעה אחים שנולדו לאבא בר אבא. מסורת היא במשפחה שאבא א' מוצאו מפרס, וכשנפטר היה בנו, אבא ב', עדיין עובר ברחם אמו.

מה היה מצבה של קהילת בגדד בזמן הולדתו של הרב שמעון? הרב ישראל בנימין, המכונה בנימין השני, ביקר בבגדד שנים אחדות לפני שנת תרי"ב (1852), ואלה מקצת הדברים אשר רשם בספרו "מסעי ישראל":

"היהודים החיים בבגדד חיים ברווחה, הם נותנים מידיעותיהם ומהשפעתם על חיי המסחר והכלכלה, ועל הפעילות הכללית בארץ.

מצב הקהילה הפנימי הוא שפיר. לקהילה נשיא, רב ראשי ובית נציגים אשר ליושב הראש שלו הזכות להחזיק משמר מיוחד אשר ילך בלויתו בלכתו ברחובות.

החינוך הלאומי והדתי גבוה. חכם עבדאללה סומך מושיב תחתיו 60 תלמידים ומרביץ בהם תורה חינוך, שלא על מנת לקבל פרס.

לאמיתו של דבר ישנם סוחרים ממדרגה ראשונה אשר הרחיבו את היקף עיסוקיהם המסחריים למרחקים, ועומדים איתן נגד מתחרים מגויי הארץ וזרים...

באף ארץ באסיה לא ראיתי את בני עמי כה מאושרים... (תרגום מתוך המקור הצרפתי של הספר "מסעי ישראל" לרב ישראל בנימין).

בני משפחת אגסי עסקו במסחר בצבע הניל (איסטיס) שהובא מהודו, וכן כסוכני מסחר לסוחרים בכפרים. רק שלושה מהם עסקו בתורה: האחד הרב יצחק אגסי, אשר בתקופה מאוחרת נסע להודו אל משפחת דוד ששון ושימש רב

¹ "דורות האחרונים" היא אינציקלופדיית אישים שחיבר [הרב בן-ציון אייזנשטט](#) (1873-1951) בשנת 1913.

הבית לבניה ובנותיה, אח"כ עלה לירושלים. והשני הרב אליהו, שנסע אף הוא להודו ונודע שם כאיש מסתורין, והשלישי הרב יוסף אגסי. שלושה אלה היו בני דודיו של שמעון.

ככל ילד יהודי בדורו הלך שמעון למלמד (אסתאד'), ועד גיל 11-12 כבר הספיק לשנן פעמים רבות את התנ"ך כולו, מקרא בטעמיו ותרגומו לערבית, תפילות של כל השנה, ליקוטים מן התלמוד עם פירושי רש"י שבאו בספר "חוק לישראל"², כתיבה תמה של אותיות עבריות רהוטות בסגנון בבלי, ערבית מסחרית, וחשבון מסחרי.

בידינו שמורות כמה מחברות שבהן העתיק הנער שמעון את "פרקי אבות", "שיר השירים", "הגדה של פסח", רובן נושאות את התאריך תרכ"ג-תרכ"ה (5-1863) כלומר בהיותו בן 11-13 שנה. מתוך מחברות אלו שנערים יהודים היו רגילים להעתיק, נציין את השיר "קערת הכסף" שחיבר רבי יוסף האזובי מפרפיניאן, ונתנו לבנו סמוך לחתונתו, ותוכנו רצוף עצות ומוסר.

כמנהגו של עולם היה נער יהודי בגיל בר-מצווה באותם הימים חייב לפרוש מן המלמד ולהצטרף לעסקי אביו, או ללמוד מלאכה, או להיות שוליה בחנות, או ללמוד הנהלת חשבונות ולהיות פקיד מסחרי. ואם ליבו נמשך, או אביו דחפו לכך, היה מבקר בשיעורים בגמרא שניתנו ע"י חכמים בבתי כנסת מסויימים, לכל המעוניינים, הן לפני שעת מנחה והן בשעת-ערב מוקדמת. נערים מספר היו מקדישים עצמם ללימוד תורה. אלה היו מצטרפים לאחת הישיבות בבתי-מדרש שהתנהלו בשעות היום.

כאשר הגיע הנער שמעון אגסי לאותו גיל נפתחה בפני בני גילו אפשרות נוספת, מהפכנית: להמשיך לימודיהם בבית-ספר שנוסד ע"י חברת "כל ישראל חברים" (אליאנס) בסוף שנת תרכ"ה (1864). ויש לציין כי שנה אחרי כן החלה להלך אניית הקיטור הראשונה בנהר החידקל. הנקל לתאר את מידת ההתרגשות וההתפעלות מחוכמת המערב שהיא עוררה בבגדד. אולם הנער שמעון לא נמשך אחרי אלה אלא בחר בלימוד תורה. זקני המשפחה מספרים כי דבר זה היה למורת רוחם של אָחיו אשר החלו לרטון על שאין הוא לוקח חלק מספיק בטרדות העסק המפרנס את המשפחה. אך אימו חסה עליו, ולא פעם הייתה מפשילה שרווליה ובאה למלא את מקומו על-יד המאזניים או על-יד שקי האריזה.

מדבריו של חכם עזרא אצלן – יבדל לחיים ארוכים – מסתבר שגם האב אהרון היה מרוצה מבחירתו של בנו, עד כי פעם אסף את בניו והודיע להם שכדי לעזור לאחיהם הקטן שמעון, החליט הוא והאם להסב את הבית של המשפחה משמם אל שמו. דברים אלה מוצאים סימוכים מלאים בתעודת בית-דין מתאריך ו' כסלו תרל"ה (1874), בה צויין ששני ההורים של שמעון באו והצהירו שהם נותנים את ביתם במתנה לבנם שמעון, והוא אז בן עשרים ושלוש שנים.

ראשית תורתו

בפירושו על "עץ חיים" שאנו מקווים להוציאו לאור בקרוב בע"ה, נמצא כתוב שעוד בהיותו כבן טו"ב (17) שנים עסק בחידושי תורה על דרך הסוד. כמו כן נמצאה בין ניירותיו טיוטא של מכתב לחבר בשם ראובן וממנו מסתבר ששני אלה גמרו אומר להיכנס בסוד הקבלה בחשאי, אלא שהדבר בכל זאת נודע בבית המדרש ורבותיהם חכם שמואל וחכם ניסים הלוי כיהו בהם, וחבריהם הלעיגו עליהם. על כן מייעץ הבחור שמעון לידידו ראובן לבל ייפול ברוחו אלא יפסיקו את הלימוד חדשים מספר עד יעבור זעם וישובו אליו בצנעה.

בקשר לכך יש לציין מכתב משנת תרל"א (1871) מאת חכם מכלכותה בשם סאלם סלימאן ונה (משפחה תימנית ידועה) ממנו מסתבר שהבחור שמעון פנה אל החכם הזה וביקש ממנו לסייע להציל אישה אחת בבגדד מרוח רעה שדבקה בה. בעל המכתב מכתיר את הבחור שמעון בתארי כבוד כגון "אב בחכמה ורך בשנים, מעיין גנים, פרס רימונים", ומצרף לו למכתב "ייחוד" בעל ערך מיוחד, בדוק ומנוסה, לגירוש רוח רעה. בעל המכתב מסיים: "השם

² חיבור על-פי כתבי האר"י, אותו סידר המקובל רבי יצחק ברוך ממצרים ע"פ כתביו.

לפי חיבור זה יש סדר קריאה לכל יום (=חק) בתנ"ך, משנה, גמרא, זוהר. עליו הוסיף החיד"א (רבי חיים יוסף דוד אזולאי) שיקראו בכל יום מספר הלכות מהרמב"ם או משולחן ערוך, וקטע מוסרי מאחד מספרי המוסר הרבים ביהדות.

עימך, גיבור החייל, ותגזר אומר ויקם לך... ותמוה הדבר אם אמנם תלמיד חכם בן תשע-עשרה שנה כבר הגיע למעלה כזאת. מכל מקום, ומתוך ידיעות בדוקות שבידינו, לא עסק הרב שמעון בקבלה מעשית מימיו.

באדר א' שנת תרל"ב (1872) החל בחיבור פירושו לספר "עץ חיים", החיבור היסודי בכתבי האר"י, אותו כתב תלמידו המובהק הרב חיים ויטאל.

משנת תרל"ד (1874) יש בידינו שיר שחיבר לכבוד חתן וכלה והוא כנראה שירו הראשון.

משנת תרל"ז (1877) נותרה בידינו תעודת הסמכה לשחיטה, ומשנת תרל"ח (1878) יש בידינו דרוש (דרשה) שהרב שמעון דרש בתשלום חודש המלא לפטירת אביו, בו ניכר כבר כוחו הרב בתורה.

עוד מאותה שנה יש בידינו ראשית סידרה של חידושים על פרשיות השבוע והמגילות, החל בפרשת משפטים וכלה בפרשת ניצבים. בין פ' קרח ופ' פנחס חסרים חידושים על פרשיות "חקת בלק" שהיו מחוברות, ותחתם כתב: "על פרשיות הנ"ל לא כתבתי יען שהיה לי עסק שאירסתי לי את בת הרב עבדללה בן אליה בחר בליל רביעי ט' תמוז תרל"ח (1878), ולא היה לי פנאי. והי"ע עדכ"ש אכ"ר".³

בראשית תרל"ט (1879) הקים הרב שמעון בית בישראל ובשנת תרמ"ב (1882) נולד לו בנו בכורו אהרון שעתידי היה להסב לו הרבה נחת והרבה מכאוב.

הזמנה לסעודת מצוות תפילין הנושאת תאריך כ"ה מנחם תרנ"ג (1893) חתומה ע"י הרב שמעון, מעידה שהנער אהרון החל להניח תפילין בהיותו בן אחת עשרה שנה, מנהג שחכם יעקב קטן הי"ו מאשר שהיה נהוג בבגדד לגבי נערים שכבר ידעו לדקדק במצוות. במשך אחת עשרה שנים אלו חלו לא מעט תמורות בבגדד ובחיי הקהילה: וואלים התחלפו, וחכם-באשים עלו וירדו, קשרי התחבורה התרחבו והמסחר עם הודו ואירופה התפתח. באותה תקופה נולדו לחכם שמעון עוד שני בנים ושתי בנות, אלא שהבנים נקטפו בעודם באיבם. אסונות אלה מררו את חייו של הרב שמעון, אולם לא שיבשו את דרכו. הוא המשיך במסחרו, ומתלמודו לא רק שלא פסק אלא אף העמיק והרחיב. עדויות בידינו הם כתבי-יד שנשארו מאותה תקופה, ובהם דרושים, קונטרסים של הלכות ודינים, הערות בתורת הסוד, ושאלות שהופנו אל גדול הדור דאז מו"ר חכם יוסף חיים, החל בשנת תרנ"ב (1892), וגבר משנת תר"ס ואילך. בנוסח השאלה הראשונה ניכרת צניעותו של חכם שמעון הקורא לעצמו פרעוש קטן, ומרבה בשבחו של מו"ר חכם יוסף חיים. וברבות הימים נארגו קשרי ידידות בין השניים ומו"ר חכם יוסף חיים המכונה ר"ח טוב, מזכיר חלק משאלותיו של חכם שמעון בחיבוריו. הוא כינה אותו מהרש"א ("מורנו הרב שמעון אגסי"). הרב שמעון מיחה נגד כינוי זה, משום התיבה "מורנו" הכלולה בו. אולם הרי"ח טוב המשיך לכנותו מהרש"א עד סוף ימיו. (ראה שו"ת, רב פעלים, להרי"ח חלק א', פרק סוד ישרים) ואילו יתר החברים כינוהו הרשב"א ("הרב שמעון בן אהרון").

הסדרה של הדרושים למסכתות התלמוד מתחילה בדרוש לסיום מסכת סוכה בישיבת מורו ורבו **הרב חכם יצחק ח"ר מרדכי ח"ר ששון**, ובנוכחותו ביו"ד בכסלו תרנ"ג (1893), ומכילה דרושים למסכתות שונות.

ראש הישיבה הנזכר, שהישיבה נקראת על שמו "ישיבת חכם יצחק", היה נכדו של הרב ששון מרדכי עגמי שנולד בשנת התק"ז (1747) והיה חכם, פייטן ומקובל מן הגדולים ביותר בדורו, ובעל מחבר הספרים "מזמור לאסף", "דבר בעיתו" ב' חלקים, "קול-ששון", ועוד.

ואלה שמות תלמידי הישיבה הנ"ל שהוסיפה להתקיים גם אחרי מות הרב הנ"ל: חכם יחזקאל אליה. הרב שמעון אגסי. חכם דוד סופר. חכם יחזקאל עזרא הלוי. חכם יהודה פתייה. חכם חיים מועלם יחזקאל. חכם שלמה לניאדו. חכם עזרא בכור. חכם עזרא סופר. חכם ששון אסחייק.

ולבסוף הצטרפו לישיבה הנ"ל שני פרחי ת"ח ואלה שמותם לפי סדר הצטרפותם: הראשון מו"ר חכם נסים כדורי הי"ו רב לעדת הבבלים בירושלים ואחרון אחרון חביב מו"ר הרב הראשי לישראל וראשון לציון ח"ר יצחק נסים שליט"א. ה' יאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים אכ"ר.

³ והשם יעזרנו על דבר כבוד שמו, אמן כן יהי רצון.

אסונו במות בנו

בשנים תרנ"ז-תרנ"ח (8-1897) אירעו אירועים רבי משקל בחייו של הרב שמעון. בטיטא של מכתב שנשארה בידינו מיום כ"ה שבט תרנ"ז (1897) כותב הוא לאחותו, שהיגרה כחמש-עשרה שנים לפני כן לרנגון בירת בורמה, כי על אף רצונו לעזוב את בגדד שבה שָׁבְעָה נפשו אסונות ומרורים, הוא ביטל את מחשבתו להגר להודו מפני שאשתו אינה מגלה רצון לצאת לנכר. בעקב כך בוטלה גם המחשבה בדבר השאת בנו אהרון לבת אחותו זו, באשר האחות אינה מגלה רצון להחזיר את בתה לבגדד.

באותן שנים ציפה הרב שמעון לבן אשר בו יתנחם על מיתתם של שני בניו הנ"ל, ולשם כך עלה עם משפחתו לביקור המסורתי אצל קברו של אדונינו עזרא הסופר. אחרי ביקור זה נולד להרב שמעון בנו הרביעי שנקרא עזרא ציון על שם עזרא הסופר, וכדי להרבות שמחה ולהשכיח תוגה מלב, ארס הרב שמעון לבנו הבכור בתולה ממשפחה נכבדה, וקבעו את מועד החתונה באדר תרנ"ח (1898). אולם ה' אחרת יעץ והחודש שיועד לשמחה הפך לחודש של חרדה ואסון. ואלה דבריו של הרב שמעון בהקדמתו לספרו "בְּנֵי אהרון" בדברו על האסון האיום הזה:

"...בסוף שָׁבְט עברה עליו (על אהרון) מחלה קלה ואמרנו אין רע, אך בין כה וכה תקפה עליו מחלתו מיום ליום... דפקתי על שערי רחמים, שפכתי שיחה, דרשתי סליחה, וחברי חכמי הישיבה הי"ו עזרו על ידי בבקשות ותחינות על קבר מו"ר ח"ר יצחק ח"ר מרדכי ח"ר ששון זצ"ל ושאר קדושים אשר בארץ המה. התפלשתי באפר, רוויתי ארץ מזרם דמעה, הרטבתי הרים, קראתי לשמיים מעל בתפילה ובכיה ותחנונים, וכל השערים ננעלו ואל סתם תפילתי, ועד כניסת הארת ליל פורים נשמתו יצאה בטהרה באותה הארה, ורוחו הנאמנה עזבה את בית חמרה ושבה אל האלהים אשר נתנה. הרגע האיום והנורא ההוא חרוש על לוח לבי באותיות של דם, עד נצח לא אשכחהו, ומדי דברי בו יחד לבי, פלצות תבעתני וכוחי יעזבני..."

אכן גדול היה אסונו של הרב שמעון במות עליו בנו בכורו, והאסון הזה החריד את כל יהודי בגדד עד כי רבים החלו לרטון כלפי מעלה ולשאול: על מה ולמה פגעה יד אדוני בנפש חפה וזכה, ומחצה את לבו של חכם וגדול בתורה ובמעשים טובים? עד שקם גאון הדור מו"ר חכם יוסף חיים והסביר את העניין בטוב טעם ודעת על דרך תורת הגלגול (הדרוש הזה נדפס בסוף הספר "בְּנֵי אהרון" – המעתיק).

מאותם ימי צער ושברון לב נשארה בידנו תעודה מזעזעת המציגה לנגד עינינו אב שכול העומד על קבר בנו ומבקש ממנו מחילה לאמר: "חטאתי לה' אלוהי ישראל ולבני...". מאותה תקופה נמסרה לנו לעיון על ידי מר שאול פתייה מחברת נפלאה שנכתבה בידי אביו חכם יהודה פתייה זצ"ל ובה תיאור של פגישות ושיחות מזעזעות בינו לבין ידידו וחברו ללימוד חכם שמעון בעקב האסון הזה. באותה מחברת מסופר כיצד עשו י"ב חכמים, וחכם יהודה ביניהם מאמצים עילאיים לקרוע את רוע הגזרה, וכיצד סייע חכם יהודה לחברו לעמוד במצוקת נפשו האיומה אחרי האסון, וכיצד הוא עצמו על דרך המחשבה ועל דרך החלום וההארה שקיבל כפעם בפעם, נעשה שותף לגילוי שורשי הדברים, ולדעת על מה ולמה קרה האסון הגדול הזה, אשר זעזע את הרב שמעון עד היסוד, והיכה בתימהון רבים וכן שלמים מחבריו.

ידאב הלב למקרא פגישות מזעזעות של שני ענקי אמונה אלה באותו כתב יד הנ"ז. חלקם של חלומות ומראות אלו נמצאו רשומים גם בכתב ידו של הרב שמעון עצמו שהשאירם למזכרת.

הספר "בְּנֵי אהרון"

כבר הזכרנו לעיל שעוד בהיותו בחור החל הרב שמעון לעסוק בתורת הסוד. במשך הזמן הגיע בה לבקיאות רבה, וימים רבים היה ח"ר יהודה פתייה חברו ללימוד. משתלה מו"ר חכם יוסף חיים הסברו לשברו של הרב שמעון בתורת הגלגול, החליט הרב שמעון להעמיק חקר ב"שער הגלגולים" – מחיבוריו של ר' חיים ויטל תלמידו של האר"י ז"ל – וחיבר עליו פירוש נרחב. כמה וכמה טיוטות של פירוש זה נמצאות בידינו, אחת רחבה ועמוקה מחברתה. הראשונה החל בה בשנת תרנ"ט (1899) והאחרונה היא זו שהופיעה בספר "בְּנֵי אהרון" שנדפס בבגדד בשנת תרס"ח (1908) בדפוס חברו הטוב החכם עזרא ראובן דנגור. ספר זה לא נועד למכירה, אלא הופץ חנם בין חכמי בגדד וירושלים ויתר התפוצות ביניהן תימן, רוסיה רבתי, צפון אפריקה ועוד.

באותן עשר שנים (תרנ"ח – תרס"ח) גדלה משפחתו של הרב שמעון, התרחב מסחרו, ונתרבו קשריו עם אנשים שונים מחוץ לבלב, נתהדקו קשריו עם מו"ר חכם יוסף חיים, ונתרבו האנשים שביקשו עזרה מידו ועצה מפיו. כמו כן המשיך חכם שמעון את תלמודו הסדיר בתלמוד ובקבלה, ואף הוסיף לחבר דרושים למסכתות שונות ופירוש ל"עץ חיים".

ובשנת תרנ"ט (1899) בערך ערך הוא וחכם יחזקאל עזרא אליהו חברו ללימוד את ספר "זבחי צדק" של מו"ר ח"ר עבדאללה סומך שיצא במהדורה חדשה. והוסיפו עליו בסוגריים כמה וכמה חידושי דינים חשובים.

בית-ספר למלאכת הנגרות

בשנת תרנ"ט (1899) עשה הרב שמעון את ביתו אשר ירש מאביו לבית-כנסת, ולאחר שנים אחדות התמוטט בו קיר שהיה משותף עם השכנים, אשר מנעו ממנו להקימו מחדש ע"י מעשים שלא ראוי להזכירם כאן. ולכן בשנת תרס"ה (1905) בערך מקרו לרשות אגודה ציבורית, לעשותו אכסניה לבי"ס למלאכת הנגרות. ובע"ה הצליחו להתגבר על כל המכשולים וה' הצליח בידם.

סיפר ראובן בן יעקב סומך, נכדו של הרב שמעון, ששמע מפי מנשה שאמי, שהוא ונסים נקאר, עזרא דלח ואחרים, יסדו את האגודה למען ללמד ילדי יהודים יתומים מלאכת הנגרות, ואספו תרומות של קרש צאג' לשבוע מבעלי חנויות כדי לזכות את הרבים. וכן שמעתי מפי חיים לוי הידוע בכינויו אוסטה חיים, שהיה עצמו המורה למלאכת הנגרות, שהתלמידים היתומים היו לומדים לא רק מלאכה אלא גם תורה וכתובה. והאגודה הייתה דואגת להאכילם ולערוך להם חגיגות בר-מצווה. בשנת הלימודים השנייה הייתה משלמת להם מגידי לחודש, בשלישית שניים, וברביעית שלושה. בגמר השנה הרביעית היו עורכים להם חגיגת סיום, והיו מקבלים מתת של שבע וחצי לירות זהב תורכיות כדי להקים לעצמם בית מלאכה לנגרות.

בבית-הספר היו עושים רהיטים נאים בסגנון אמנותי, וההצלחה האירה להם פנים במשך כל השנים. ולאחר מכן הנהיגו בו גם לימוד מלאכת הדפוס.

בטקס הפתיחה של בית-הספר לנגרות דרש הרב שמעון דרוש על הפסוק "והיה מעשה הצדקה שלום, ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם" (ישעיה ל"ב, פסוק י"ז) ואמר: "מעשה הצדקה – היא הצדקה שאדם עושה פעם אחת – והיא מביאה שלום ורווחה פעם אחת לביתו של מקבלה, אולם בעבודת הצדקה – צדקה שאתה מלמד אותו מלאכה שתפרנס בכבוד את בעליה – היא השקט ובטח עד עולם." (מפי מר אברהם תווינה, ששמע מפי חכם רפאל יצחק חיים).

"והעמידו תלמידים הרבה"

באותן שנים עלה לגדולה ולמעשים טובים בבגדד נדיב ועשיר ידוע בשם מאיר אליהו, שניהל עם אחיו שבאנגליה עסקי מסחר ענפים. מסתבר שבין הנדיב הזה (שהיה חשוך בנים) לבין הרב שמעון שררו יחסי הערכה והשפעה הדדיים. בניירותיו של הרב שמעון נשארה טיוטה של מגילה להקדשת בניין לבית חולים, ואין ספק שהכוונה היא לאותו בית חולים שמר מאיר אליהו בנה והקדיש לטובת הקהילה בבגדד. כמו כן נמצאת בין הניירות טיוטת הספד עבור אותו גביר שנפטר חודשיים לאחר חנוכת בית החולים (שנת עת"ר – 1910).

בטיטות מכתב בערבית כותב הרב שמעון אל אחיו של אותו גביר לאמור:

"כידוע לכם היה אחיכם המרוחם ידוע בחרדתו לענייני העדה ואוהב טובתה. בין היתר ראה שְמֶסְפֶר החכמים מתמעט והולך, ובעוד שנים מועטות תהיה בגדד ענייה בתלמידי חכמים, לכן קבע עשרה תלמידים שילמדו לימודי דת כדי שאחר כך יהיו לתועלת לעדה, וקבע להם משכורות מכיסו, והטיל עליי אני הקטן להיות המפקח עליהם. ובעזרת השם הם עשו חייל בלימודיהם, והוא הגדיל משכורתם והבטיח להם שגם בעתיד ימלא כל חסרונם. אבל הזמן בגד בו ולא נתן לו שהות להוציא לפועל מחשבותיו, ואחרי פטירת המנוח כל העיניים נשארו אליכם בתוחלת, ולפני חמישה-שישה חודשים הגברת... מב"ת".

עד כאן הטיוטה, ולצערנו אין היא נושאת לא שמות ולא תאריכים. ולכן לא עלה בידינו לקבוע מועדי העניין בדיוק נמרץ. אולם שמענו מפי מו"ר ח"ר סלמאן חוגי עבודי, חבר בית דין הגדול בירושלים, שהיה אחד מעשרת התלמידים, כי הדבר החל בשנת תרס"ח (1904), כשראה הרב שמעון שתלמידי חכמים הולכים ומתמעטים, הלך אצל ידידו הגביר והנדיב מאיר אליהו ז"ל וסיפר לו מה שבליבו, והשפיע עליו להחזיק ביד עשרה תלמידים מוכשרים שיבחרו ממדרש "בית זלכה", כדי ללמדם בישיבה מיוחדת ולהכשירם לרבנות. וחפץ השם בידו והצליח, והגביר הנ"ל נתן הסכמתו לכך בחפץ לב, בתנאי שהרב שמעון יהיה המפקח עליהם, וכן היה. התלמידים מוינו לשלוש דרגות לפי הישגיהם וגילם, וקיבלו תשלומים חודשיים כל אחד לפי דרגתו. אולם לא ארכו הימים והגביר נפטר. תודות להשפעתו של הרב שמעון על אחיו ואחיותיו של הגביר באנגליה ובבגדד, המשיכה המשפחה להחזיק בקבוצת התלמידים זמן קצר, ומשנפסקה התמיכה נתפרדה החבילה.

ייסוד חברת "תומכי תורה" ומעשיה

הרב שמעון הצטער צער רב על כך, ואז הגה רעיון של ייסוד חברה שתיטול עליה את הדאגה לתלמידים. רעיונו נתקבל ע"י קבוצה קטנה של חכמים ואנשי מסחר מידידיו, והחברה נוסדה בניסן תרע"ב (1912). מיד הם באו בדברים עם אנשי מסחר ואנשי צדקה נוספים, ועלה בידם להשיג תרומות להחזקת התלמידים.

וכך נוסדה חברת "תומכי תורה" ע"י שבעה אנשים ואלו הם: הרב שמעון (יו"ר). ששון דנגור (מזכיר). חכם דוד תופיק. מר יחזקאל דבי. מר עזרא עבודי. וגבאי החברה היה נסים הלוי (שועה קצאב) ויתכן שהוא היה החבר השביעי.

ואלה שמות התלמידים שהתמידו בישיבת "תומכי תורה" לפי סדר א"ב: חכם אליה חבה הי"ו (רב וחזן ברמת גן). חכם דוד מצפי ז"ל. חכם חי מעתוק הי"ו. חכם יהושע משה הי"ו (רב ראשי בגבעתיים). חכם יוסף רביע זצ"ל (יושב ראש ישיבת עולי בבל בירושלים). חכם יחזקאל חוגי עבודי הי"ו (רב בכפר אוננו). חכם יעקב מצפי הי"ו (רב וחזן בביהכ"נ "שמש צדקה" בירושלים). חכם סלמאן חוגי עבודי שליט"א (חבר בית דין הגדול בירושלים). חכם עזרא אצלמן הי"ו (רב בתל אביב). חכם ששון דניאל ז"ל.

אצל הרב שמעון היו לומדים כל בוקר אחרי התפילה כשעתיים, טור בית יוסף, שו"ע ומגינים. ואחר כך אצל רבנים אחרים. ואחה"צ למדו אצל חכם צדקה ח"ר משה צדקה זצ"ל.

במשך שנים רבות היה הרב שמעון מקיים לימוד גמרא בשבת לקבוצה גדולה של אנשי עסקים. אחרי סעודה שנייה, במחג"ר בית ג'אווי. משקמה ישיבת "תומכי תורה" הצטרפו גם תלמידיה ללימוד הנ"ל.

היה הרב שמעון מוכיח את תלמידיו בעדינות ותובע מהם להקפיד על עצמם כפי שהוא מקפיד על עצמו. לדוגמא פעם ראה את תלמידו, חכם אליה חבה, שבידו מטרייה. שאל אותו: "מה בידך?" חשב התלמיד בליבו: על המטרייה ודאי אינו שואל, כי היא גלויה לעין, וענה: "אין בידי מאומה." אמר לו: "המטרייה?" אמר: "גשם בחוץ," אמר לו: "אם כן גם אני בא והולך בגשם, ומימי לא נשאתי מטרייה." (כי ראה בה סימן לגבהות לב).

אחותו של הגביר מאיר אליהו ז"ל הייתה אישה כשרה וצדקת, ורצתה שבית אחיה הנ"ל יהיה לבית-כנסת ובית מדרש. ואילו אלמנתו התנגדה לכך. הרב שמעון תמך בצדקת וסייע לה בכך, ובזה שבר את התנגדותה של האלמנה.

חכמי מדרש "בית זלכה" לא רצו לעבור לבית המדרש החדש, ואילו הרב שמעון טען שבית נאה הוא אחד משלושה דברים המרחיבים דעתו של אדם.

ישיבת "תומכי תורה" וקבוצות לימוד אחרות עברו לשם, וכל ספר כפול שנמצא בספריית מדרש "בית זלכה" הועבר לשם (מפי חכם אליה חבה).

באוסף דוד ששון נמצא העתק של פנקס הכנסות והוצאות חברת "תומכי תורה" משנת תרע"ב (1912), ופנקס שני – משנת תרע"ג (1913) – נמצא בידי מר מאיר בניהו, מנהל מכון בן צבי הי"ו, והוא הואיל להשאילו לנו לעיון, ואלה מקצת פרטים אשר למדנו ממנו:

תקנון החברה אושר כחוק אצל השלטונות התורכיים; הכנסותיה באו מתרומות חודשיות שנעו בין 50 גרוש לבין גרוש אחד, וכן ממתנות ותשלומים חודשיים למנוחת נשמות, מתרומות שבאו מהעירות גיפיל, מוחמרה, סמאווה, שאמייה וכן מבומביי שבהודו, רנגון שבבורמה וירושלים. בין התורמים היו גם נשים צדקניות. סך כל ההכנסות הגיע בשנת תרע"ג ל-28,592 גרוש ו-35 פארה. (הכוונה לגרוש צאג', שהוא אחד ממאה מלירה זהב תורכית, ושוויו ארבעים פארה).

ההוצאות נחלקו כדלהלן: משכורות לתלמידי קבוצה א' שמונה במספר, בשיעורים של 50, 60, 75 גרוש לחודש; לתלמידי קבוצה ב', שבעה במספר, בשיעורים של 40, 30, 20 גרוש לחודש; לתלמידי קבוצה ג', 11 במספר, בשיעורים של 20, 15, 10 גרוש לחודש. בין ההוצאות למורים תופסות מקום נכבד משכורות המורה לתורכית והמורה לערבית. ואחרי תשלום כל ההוצאות נשארה יתרה של 10,775 גרוש.

בסוף הקונטרס באה פנייה לתורמים ובה נאמר:

"תורמים נדיבים! בשמחת לב ונפש הרינו מגישים לכם חשבון שנת תרע"ג. תודות לנדיבות ליבכם נאסף אצלנו הסכום הזה כיסוד לעמוד התורה, ידוע לנו שרובכם בעלי יכולת מועטה, לא כל שכן בשנת בצורת ומצוקה..."

להלן נאמר שמשכורות התלמידים הוגדלו פי אחת וחצי החל משנת תרע"ד (1914), וכי שניים מהם כבר מונו כמורי הוראה...

תודה מיוחדת מובעת להרב שמעון אהרון אגסי נר"ו וח' צדקה חכם משה צדקה נר"ו השוקדים על ההוראה לקבוצה א', וכן לסוכנים בערי השדה ובערי חוץ...

כמו כן מצאנו בכתיבותיו של הרב שמעון פתק קטן על עניין החברה הזו, וזה לשונו:

"חסדו ואמונתו לבית ישראל, שנתן בלב יחידי סגולה לקנא קנאת התורה, להיות לה מעיר, לעזור ולהעמידה על תילה, ויסדו חברה הנקובה בשם "תומכי תורה" ויאספו חתימות מהקהל להיות משתתפים רבים במצווה זו, ולהחזיק ביד היו"ד תלמידים הנ"ל, איש כמתנת ידו, מדי חודש בחודשו. ואשריהם ישראל, כל איש אשר נדבו לבו, בידם יביאו את תרומת ה', בלב טוב ונפש חפצה ובשמחה רבה. ואנשי החברה גם כן משתדלים בכל עוז על חינוך התלמידים, ומלבד לימוד הגפ"ת, שמו עין טובה עליהם ללמד לשון תורכית, שהוא לשון הנהוג בממשלתנו הרוממה ירום הודה, כדי שיוכלו לדבר לפני שר ושלטון, אם יהיו הם ראשי העדה, ולא יהיו ניצבים כפסילים אילמים. והתלמידים גם כן שוקדים על לימודיהם בכל ליבם וישגשגו ויפרחו כחבצלת..."

ולהלן: "התלמידים מן המדרגה הא' כבר נהיו בעזרת השם לחכמים מחוכמים, ומהמדרגה הב' גם הם משתדלים בכל מאמצי כוח... ובעזרת השם בקרב הימים יהיו ארזים גדולים בישראל."

בהזדמנות זו יציין שבאותן השנים שימש הרב דוד פאפו רב ראשי בבגדד. הוא היה איש איזמיר, והנימוק למינויו בבגדד היה שאין בין חכמי בגדד מי שמיטיב לדבר בשפת השלטון ומתאים להתייצב בפני שליטים. הדבר נתקבל בנימה של רוגז בין החכמים.

ביום י"ג באלול תרס"ט (1909) ירד על העדה בבגדד אסון גדול בהילקח ממנה גדול רבניה מו"ר חכם יוסף חיים. החרדה הייתה רבה ואלה אשר זוכרים עדיין את היום ההוא אומרים כי לא היה אבל כבד אבל הזה אשר הקיף את כל העדה למגדול ועד קטון. והיה מנהג במות צדיק גדול שהחכמים קובעים ביניהם מי מהם מספידו באחד משבעת ימי האבל.

בין ניירותיו של הרב שמעון נמצא ההספד אשר הספיד ביום ו' לאבל. חכם יעקב קטן ואחרים סיפרו כי ברוב צניעותו סרב הרב שמעון להימנות בין המספידים, אולם באותו לילה נגלה אליו הרי"ח הטוב, כפי שכינהו אז מעריציו, ולמחרת הודיע על הסכמתו. אומרים כי זה היה דרוש הראשון של הרב שמעון ברבים. בית-הכנסת הגדול היה מלא המון עם רב. הרב שמעון פתח בדברי קינה נמלצים (הלצה בלשון אותם הימים) שהרעידו את הלבבות והקהל פרץ בזעקות אבל מרות. אחר עבר המספיד לדברי תורה ומוסר ואחר עלה על דרך הנסתר ודרושו לא היה דרוש של שגרה אלא הפליא את השומעים בעמקותו.

מאז אותו הספד נודע כוחו של הרב שמעון ברבים, וחבריו הפצירו בו ללבוש אדרת חכמים ולשים על ראשו מצנפת חכמים, אולם תהילתו לא העבירה אותו על מידת צניעותו, והוא סירב להחליף את בגדיו בבגדי חכמים ונשאר נאמן להחלטתו להתרחק מן השררה ולא לעשות תורתו קרדום. אעפ"י כן עיני הציבור נשארו נשואות אליו מאז, רבים ביקשו עזרתו, ובעת צרה וצוקה ליחיד ולציבור היה נקרא לעמוד בפרץ.

בשנת עת"ר (1909-10) זכה הרב שמעון ומשאלת לבו נתמלאה בהוולד לו, אחרי תוחלת ממושכה בן זקונים שקרא לו בשם "אליהו חיים" על שם ח"ר אליהו מני ז"ל שנולד בבגדד ונפטר בחברון, וע"ש מו"ר ח"ר יוסף חיים זיע"א. באותה שנה זכה לקיים שמחת מצווה שניה, בהגיע בנו עזרא לגיל בר מצווה. והיו שמחות אלו כפיצוי מה על טרדות רבות שנטרד אותן שנים בעטיין של צרות וצוקות שירדו על העיר ועל העדה.

על משמר היהדות

אמרנו כי התקופה שבה חי ופעל הרב שמעון הייתה תקופה רבת תמורות ושינויים.

רבים מחכמי בגדד, כרבים מן הרבנים בכל אתר ואתר, קיבלו תמורות אלו בפנים נזעמות, מחשש פן יבולע לדת ולאמונה בעטיין. חששות אלו רוכזו בעיקרן סביב בתי-הספר החדשים, וראשון שבהם בית-הספר של האליאנס, ובפרט בית-הספר לבנות. כאן עוררו את חמתם של החכמים אותם מורים שאצה להם הדרך לעסוק בקעקוע האמונה והמסורת. וכך קרה, למשל, שבסביבות שנת תר"ע (1910) באו בנות וסיפרו להוריהן כי אחת המורות אמרה להן "מי יאמר שהתורה והמצוות הם מהשמיים – אפשר שמשה אִמְרָם מדעתו. ספק אם יש לעולם בורא ומנהיג. מי יאמר שיש גן עדן וגיהנום? למה נחוצה הטבילה, הלא טוב מים חמים שבבית המרחץ?... " אחד ההורים רץ בבהלה אל הרב שמעון וסיפר לו על העניין. הרב שמעון מסר את העניין למחרת היום לחבריו חכמי הישיבה, והם סמכו עליו את ידיהם לטפל במארה הזאת. מיד הלך לבית-הספר, נפגש עם המנהל הכללי מר אלבלא ודיבר איתו קשות. המורה שניסתה להתגונן קיבלה מהרב שמעון נזיפות חמורות ופרצה בכי. הרב שמעון דרש את פיטוריה של המורה, המנהל התנגד ונקט באמצעי של החתמת הבנות על הצהרה המכחישה את הדברים שיוחסו למורה. הרב שמעון הגיב במכתב אל חברת כ"ח בו הרצה בפרוטרוט על המקרה ותבע את פיטוריה של המורה בכל תוקף.

קשה מן האליאנס הייתה מִקְתָם של בתי-הספר של המיסיון אשר לימדו שפות הדרושות למסחר, ואחריהם בעשור הראשון של המאה העשרים החלו להיווסד גם בתי ספר של הממשלה התורכית, תיכוניים ועל-תיכוניים, לקציני צבא, להנדסה, מנהל ומשפטים, אלה משכו תלמידים יהודים רבים. בתחילה הרשו להם להעדר מהשעורים ביום שבת, אחר כך חייבו אותם להיות נוכחים בכיתה, ואחר כך דרשו מהם גם להשתמש בעיפרון ובעט.

זאת ועוד – בשנת פטירתו של הרי"ח טוב הונהג שרות חובה בצבא. לפני כן היו יהודים ונוצרים פטורים מכך תמורת כופר צבא קיבוצי ששולם על ידי הקהילה. עתה נדרש כל יחיד לשרת או לשלם כופר אישי, והקהילה חדלה להיות אחראית לתשלום. אי לכך, אלה שלא השיגה ידם לשלם גויסו לקסרקטינים. שם נתעוררה בעיית השמירה על השבת ועל דיני הכשרות באוכל. החיילים היהודים סבלו קשות, ומהם שהוכו על סירובם לאכול את מאכלות הצבא התורכי או לחלל את השבת. בטיטא של מעין גילוי דעת שנשארה בידנו, מהלל הרב שמעון את עמידתם הגאה של החיילים האלה, ומגנה כניעתם של התלמידים של בתי-הספר או של הפקידים הממשלתיים שנאותו לעבוד בשבת.

נס הבצורת

השנים היו סוערות. מהפכת הצעירים התורכים (שבהפגנות של תומכיהן ומתנגדיהם בבגדד קרתה התנקשות קלה ביהודים בי"ז תשרי תרס"ט - 1909), פטירתו של מו"ר הרב יוסף חיים ז"ל, הגיוס לצבא, בחירות לבית הנבחרים התורכי בקושטא, הפיתוי של בתי-הספר החדשים, וכאילו למען הגדש את הסאה תכפו שנות בצורת והשתרר קיפאון בעסקי המסחר. הרב שמעון נקרא לקרוע את רוע הגזרה. וביום ג' ט' באדר תרע"ג (1913) דרש בבית-הכנסת הגדול דרוש שנמשך כארבע שעות. (דרוש זה יצא לאור בקונטרס מיוחד מטעם קרן להוצאת ספרי רבני בבל בחודש אב תשכ"ד - 1964). הקהל הגדול שתה את דבריו בצמא ונתעורר לחרטה, לתפילה ולתשובה, ורבים פנו אל הרב שמעון ואל חכמים אחרים וביקשו עצתם והדרכתם לשוב בתשובה גמורה.

לא עברו ימים אחדים וארובות השמיים נפתחו וגשמי ברכה ירדו בשפע רב, והייתה רווחה לישראל. בעקב הנס הזה רבו ההפצרות בהרב שמעון שיהיה דורש ברבים כל יום שבת למען הנחות את הציבור בדרך הישר, מאחר שהשפעתו גדלה עד מאד, אולם הרב שמעון לא נענה להפצרות אלו מסיבות לא ידועות לנו. ראוי לציין כי בשנת תרע"ג (1913) קיים הרב שמעון בבנו עזרא ציון את מצוות הייבום לברכה והצלחה. קשים היו הלבטים בעניין זה, אולם מצוות התורה הכריעה את הכף.

דרוש אחרון בכתובים הוא הדרוש שהרב שמעון דרש אותו ברבים לכבוד גמר השתלמות התלמידים של ישיבת "תומכי תורה".

"אותו מעמד חגיגי" – הואיל מר עזרא חדד לספר לנו – "זכור לי היטב כאילו נחרת במוחי. הייתי אז בן עשר, ובאותה שבת (שבת י"תרו, ח"י שבט התרע"ד – 1914) הוכרז על הדרוש בבתי-הכנסת בתפילת שחרית. אחרי סעודת שחרית הלכתי עם מר אבי ז"ל לבית-הכנסת מאיר אליהו, ובדרך נהרו איתנו המונים. ורצפת החצר הענקית של אותו בית-כנסת כוסתה שטיחים ועליהם ישב קהל צפוף בשילוב רגליים. ישבנו גם אנו בתוכם ומסביבנו כל ההיכלות והיציעים והגג באותו בניין מרווח מלאו אנשים. השמיים היו מעוננים ובדרך נס לא ירד גשם, עודני רואה איך המוזמנים המכובדים, רבנים ונכבדי הקהילה, ישבו ביציע הדרומי המרווח, ביניהם בלטו במגבעותיהם האירופיות מנהל בית-ספר אליאנס וחבר מוריו. תלמיד-חכם אחד נשא דרוש קצר (על הרמב"ם), שני נשא נאום בערבית צחה, ושלישי נאם בתורכית – למרבה פליאתם של המאזינים לשמוע פרחי חכמים נואמים בערבית-ספרותית ובתורכית. אחריהם נשא הרשב"א את דרושו".

הדרוש אשר למרבה השמחה נשאר בידנו, ועניינו ערכה של ייראת שמים כיסוד מוסד לבטחוננו של האדם ולקיומה של החברה. מחמת שארכו הדברים ודחקה שעת מנחה לא כילה הרב שמעון את דרשתו אלא בניסיה אחרת, מופלאה, אשר עליה שמענו מפי חכם יהושע משה הי"ו ואלה דבריו:

"חכם אפרים הכהן זילכה ז"ל – חברו הצעיר של מורי ורבי הרב שמעון ללימוד הקבלה – ניסה לקרב אותי אל חוגם של השניים. מן הסתם בהשראתו של מורי ורבי הנ"ל, אולם בליבי היה מנוי וגמור לבל להיכנס בסוד תורת הנסתר. פעם סיפר לי חכם אפרים בתמיהה על רבנו, שבלייל השנה לבנו בכורו אהרון נהג לזמן ללימוד דווקא את תלמידיו הסוחרים ובעלי העסקים שהיה רגיל לערוך להם לימוד כל שבת בבוקר אחרי סעודה שנייה. עם תלמידים אלו נהג בעצמו חרות רבה, ולא גילה סימני עצבות כיאה לליל זיכרון. הוא נהג לשאול אותם מה רצונם ללמוד והיה ממלא את חפצם. בשנת תרע"ד הזמין חכם אפרים גם אותי לאותו ליל זיכרון. ואמנם ראיתי את רבי הרב שמעון עליז ושמח. משנתכנסו התלמידים שאל אותם מה חפצם ללמוד, ואמרו: פירוש רש"י לשיר השירים, מיד הביא ספרים ולמדנו יחד את הפירוש. אחרי כן קרא הרב שמעון תיקון חצות בקולו הערב בלחן "צבא". כאשר סיימו ביקשוהו שישיר באוזניהם את הפזמון "ידו שמך", שהוא ניגון קשה מאוד, אבל הרב שמעון שר אותו בקלות והנעים לנו עוד זמירות, שכן היה ידוע בקולו הערב ובשליטתו בחכמת הלחנים.

אחר כך ביקשוהו שייסיים באוזניהם את הדרוש שלא סיים בשבת יתרו, והוא נענה לבקשתם והפליא אותנו בעומק מחשבותיו, ולא סיים עד שעלה עמוד השחר, ואז יצאנו לתפילת שחרית של ותיקים".

בן שישים ושתיים שנים היה אז הרב שמעון כוחו ורוחו עוד איתו לעשות מלאכות הרבה בשליחות המקום והעדה. לא אחד ולא שניים מבני דורו סיפרו לנו כי שמעו מפיו שהוא מכין עצמו למלא בקשת הציבור ולדרוש בשבתות בבית-הכנסת החל משנת תרע"ה, אולם משמיים נגזר אחרת. חכם אפרים הכהן זכרונו לברכה סיפר כי "בליל ערב ראש חודש אב תרע"ד היינו לומדים ובשעות הלילה המאוחרות חטפה תנומה קלה את הרב שמעון, ומשניעור בבהלה אמר: 'אוי לנפשי, אנה אני בא, אמרו לי: שמעון, מוכה'. עשיתי כמיטב יכולתי להפיג את חרדתו והמשכנו בלימודנו".

למחרת אחרי שחרית של ותיקים יצא הרב לבית העלמין לפקוד את קברות אבותיו ורבותיו כדרך שנהגו יהודי בגדד בערבי ראשי חודשים. על אותו ביקור בבית העלמין שמענו מפי החכם אליה חבה הי"ו, ששמע מפי איש חברה קדישא, שהרב שמעון ביקש ממנו שיוליך אותו אל קברי גדולי הצדיקים אחד אחרי השני. היה הרב שמעון עומד ליד כל קבר ושופך נפשו בתחינה. הדבר נמשך כשעה ומחצה. כל הקהל עזב את בית העלמין והשמש הייתה בחמתה על הראש. האיש חשש שמא ינזק הרב שמעון בחום הלוהט ההוא, והעיר לו על כך ברוב כבוד, אך הרב שמעון לא הלך עד אם כילה את אשר נדר לעשות.

ועוד סיפר לנו חכם אליה חבה הי"ו, כי למחרת השבת ועד יום ג' שבאותו שבוע קיים הרב שמעון את מנהגו עם תלמידיו בישיבת "תומכי תורה" ונתן להם את שיעורם הרגיל בשעות הבוקר, אולם ביום ד' לא בא. התלמידים נחרדו כי לא היה זה ממנהגו להחסיר שיעור. שאלו את הגבאי של אגודת "תומכי תורה", מר נסים הלוי (שועה קצב), שהיה הולך ובא אצלו, ואמר כי חולה הוא. שאלו אם אפשר לבקרו בביתו, אך הוא הרגיעם באומרו כי מחלתו קלה.

התלמידים נרגעו, אולם ביתו של הרב שמעון לבש חרדה, כי חיש מהר נתברר כי אותה מחלה הייתה מכת דבר. הרב שמעון נאבק קשות עם מחלה זו, ומשכבדה עליו ביום ה' בערב נותר ממיטתו וירד לבאר שהייתה במרתף הבית וטבל, ואחר אימץ כוחו ועלה על גג הבית, שם הוצעה לו מיטתו, ושם תחת כיפת השמיים הבהירים של שלהי הקיץ השיב את נשמתו לבוראה.

מר עזרא חדד, ייבדל לחיים טובים וארוכים מספר: "זוכרני באותו בוקר יום שישי כשהתפללתי בביהכ"נ הגדול, דפק החזן על התיבה והכריז: 'הרב שמעון נפטר, היום ביטול מלאכה.' המיית אבל חרישית הדהדה בחלל, וכל הציבור עזב את בית-הכנסת בראש מורכן. כל החנויות ובתי המסחר היהודיים פרט לאלה הדרושים לצרכי אוכל נפש נסגרו, והמון עם רב נהר ללוויה, תלמידי מדרש תלמוד תורה ואני בתוכם הלכו אחרי הארון ובידיהם נרות דולקין. מחמת הדָבָר לא נשאו את הארון לבית-הכנסת, אלא ישר לבית העלמין, שם הספידו חכם משה חיים שמש ז"ל אב בית דין דאז. האבל היה כבד."

ובתוך השבעה הספידו ח"ר יעקב ח"ר יוסף חיים זצ"ל ואחריו ח"ר עזרא דנגור ז"ל. וביום השבעה הספידו אחד מתלמידיו חכם משה אברהם מרדיך ז"ל. הוא דרש את הפסוק בישיבה פ' נ"ז: "הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים ואין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק. מפני הרעה כלומר לפני התרגשותה של הרעה נאסף הצדיק, לבל יעמוד בפרץ. והראייה: מתושלח לפי האגדה נלקח שבעה ימים לפני המבול. "הר"ח טוב" נלקח לפני שהוכרז על גיוס אישי של יהודים לצבא. והרב שמעון נלקח ועיניו רואות מפני איזו רעה הוא נלקח." אבלו של הרב שמעון נתלכד ביום א' באבל של תשעה באב שנדחה. ולמחרת היום יום ב' י"א באב תרע"ד, ד' באוגוסט 1914 פרצה מלחמת העולם הראשונה והוכרז על גיוס כללי לצבא, ורבו הצרות ועצמו הקרבנות והעולם שקע בנהרי נחלי דם ואש.

והתלמיד הצעיר דאז מו"ר ראשון לציון ח"ר יצחק נסים שליט"א שלח תלגרמה לירושלים עיה"ק, והודיעם על פטירתו ושם הספידוהו ח"ר יחזקאל עזרא הלוי ז"ל, ואחריו ייבדל לחיים טובים וארוכים ח"ר יהושע שרבני הי"ו.

משנטרף העולם אחר פטירתו אי אפשר היה לקיים את המנהג להספידו שבעה ימים בבית-הכנסת, רק בביתו התפללו ולמדו כל יום.

הופעת הדָבָר בבגדד באותו שבוע הייתה מקרה נדיר, כי כרגיל היו מגיפות מופיעות בבגדד אחרי פסח. ואמנם באותו שבוע קרו רק מקרי דָבָר בודדים ולכן הבריות אמרו: "ידע ברוח הקודש כי צרות עומדות להתרחש על העולם, ולא רצה לראות בצערם של ישראל, לכן ביקש להסתלק מן העולם."

אחד מחבריו של הרב שמעון (נסים שועה קצב או ח"ר יהודה פתייה ע"ה) כשראה את אבלם הכבד של בני המשפחה והפחד והיאוש שתקף אותם, אמר להם: "תנו תודה לאלוקים שלא לקח אותנו מעל ראשכם לפני כמה שנים. וראייה לדברי תמצאו בין כתביו הנמצאים בעלייתו, כי כך הראוני בחלום. חיפשו באותו מקום ומצאו כתוב שמלפני שנתיים בערך הודיעו לו להרב שמעון מן השמיים כי הוא השלים את כל מה שצריך להשלים, והגיע זמנו להסתלק מן העולם. ביקש שהות כדי להשיא את בנו עם יבמתו ונתנו לו. וכנראה שזו הסיבה שחתונת בנו נעשתה בזריזות ובמהירות שהפתיעה אפילו את בני המשפחה." (בתו אסתר).

הרב שמעון בסיפור ובאגדה

הרב שמעון היה אומר: "מידות שבידי הן מידותיו של מו"ר חכם יצחק ח"ר מרדכי ח"ר ששון ז"ל ומידות שבידו הן מידותיו של מורו ז"ל, ע"כ אל תלינו עליו אם אני מקפיד שלא לאכול ולשתות אצל אחרים, אף לא לבקר בחתונות ושמחות." (מפי ח' יעקב קטן).

הוא היה אומר, כי יש ביכולתו לנקד ספר תורה ולרשום את טעמיו ללא שגיאה. (מפי הנ"ל).

הוא היה אומר: "הלוואי ותשמע תפילתי כתפילתו של ילד תמים הקורא קריאת שמע מבלי לדעת סודותיה". וכאשר נודע לו שאחד התלמידים החליט לזלזל בלימוד הגמרא ולהתמסר ללימוד הקבלה קרא לו והוכיחו על פניו. (מפי חכם אליה חבה).

שאלו את חכם אפרים כהן בחלום: "אתה רוצה לראות את משה רבינו ע"ה שבדור הזה?" ענה: "כן". אמרו לו: "החזר פניך לאחור". החזיר פניו וראה את הרב שמעון. (מפי חכם שמואל דרזי).

חכם אחד שאלו אותו בחלום: "אתה רוצה לראות את הרב שמעון כשהוא לומד?" ענה: "כן". וראה אותו יושב על מחצלת ולומד ועמוד אש מעל לראשו. (מפי ח' סלמאן בצאם).

באו בחלום לחכם יהודה פתייה ואמרו לו: "אמור להרב שמעון מדוע מאבד זמן לבטלה?" ענה להם: "והלא הוא בעל משפחה ועליו פרנסתם." אמרו לו: "לא על זה אנו מתרעמים, אלא שבכל ערב הוא מבזבז קרוב לרבע שעה בסידור מיטתו ומקום שלומד בו." הייתה לו רוח הקודש, וידע לקבוע טיבם של בני אדם מפגישה ראשונה, וכך היה שם עין על תלמידים מוכשרים ומושך אותם ללימוד תורה. (מפי ח' אפרים כהן).

מצאנו כתוב: "נתתם תקווה בליבי לגילוי אליהו הנביא ז"ל, ועד היום לא זכיתי. נא אמרו לי מה עלי לעשות שאזכה לזה." (מפי הנ"ל).

חכם אפרים כהן ראה את הרב שמעון בחלום שוכב על מיטתו ואליהו הנביא ז"ל עומד על ידו וקורא לו: "גנב, גנב", ולמחרת בדק הרב שמעון את כל החשבונות שהיו לו עם אנשים אחרים, ומצא שטעה עם אחד מהם בסכום קטן והחזיר לו. (מפי הנ"ל).

חכם יהודה פתייה ראה בחלום כי נשמתו של הרב שמעון היא משורש נשמתו של האמוראי שמואל חברו של רב, ובאותו גלגול היה הוא ח' יהודה פתייה אחד מתלמידיו לכן קרא לו רבי, וכיוון ששמואל זלזל באותה אישה אלמנה שבאה לצעוק לפניו ושלח אותה למר עוקבא אב בית דין, לכן היה הרב שמעון מאריך רוחו כלפי נשים. שפנו אליו בכל מיני שאלות, ובפרט בכל יום ששי בבוקר שהיה עסוק בקניות לכבוד שבת, והנשים באות אליו ועופות שנוול להם ספק בכשרותם, בידם, ואפילו עם קדרות של חלב שבישלו בהם בשר והתבשיל בתוכם, והיה מסביר ומלמד לכל אחת ואחת כפי הבנתה באותה שאלה בטוב טעם ודעת כדי שישמרו על אוכל כשר במשפחה, ובמקרה של הפסד ממון, ובפרט כשהאישה היא אשמה ובין שהיא ענייה או לאו היה נותן להן בצנעה את דמי ההפסד ויותר כדי לשמור על שלום בית ובפרט בלילי שבתות ומועדים.

פעם אחת באה אליו אישה ענייה לבקש הלוואה שאל אותה: "האם יש לך משהו מיותר עבור משכון?" "שמלה משומשת יש לי", הייתה תשובתה, ונתנה לו את השמלה ונתן לה את ההלוואה, וכשמסר את השמלה לאשתו אמרה לו שזו לא שווה פרוטה. אין דבר אמר לאשתו עיקר המשכון ולא ערכו. (מפי אשתו).

בכתבי יד מו"ר חכם יהודה פתייה מצאנו כתוב שבמשך זמן רב היה מקבל כסף מהרב שמעון מידי חדש בחדשו כדי להחזיק בסתר ביד עשרה תלמידי חכמים הגונים. (מפי שאול אפתיא).

בשנת תרס"ה התלכדה קבוצה של ארבעים נפש ובתוכם ח' יהודה פתייה, חכם יחזקאל עזרא הלוי וחכם יעקב צאלח מנצור ואחרים ועלו לארץ ישראל, הרב שמעון יצא ללוותם ולהיפרד מהם, ואחד מהקבוצה הנ"ל הרוצה בעילום שמו סיפר, שכשבא הרב שמעון להיפרד ממנו מסר לו בצנעה סכום כסף הגון והאיש תמה מאד מהיכן ידע הרב שמעון שלא נשאר לו בכיסו אפילו פרוטה אחת.

הוא היה נותן מתן בסתר לנצרכים שפנו אליו, ואף הלווה כספים לסוחרים שנפל מטה ידם, והצילם מפשיטת רגל. הוא הלווה ללא ריבית וללא מועד קבוע מראש, אלא כל יום שישי היו באים ומשלמים לו מה שהוא על החשבון. (בני המשפחה).

בתו הצעירה מזל סיפרה: "אבינו היה מוסר כל זמנו לתורה ועבודה וגמ"ח. הוא היה אביהם של רבים יותר מאביהם של בני ביתו. הוא לא החזיר איש ריקם ורבים מאלו שהיו תלויים בעזרתו נשארו ללא תומך אחריו. בלילי שבתות היה מקדיש לנו את כל תשומת ליבו ומספר לנו על פרשת השבוע והיה מפליא אותנו בספריו, וכשהיה ידיו וחתנו המנוח שאול יוסף סומך ז"ל מוזמן עם בני משפחתו לשבת אצלנו, היו מספרים לנו גם על ארץ ישראל ועל הגאולה הקרובה, ולשמחתנו אין קץ."

מגיפות היו פוקדות את בגדד לעיתים תכופות ומפילות חללים רבים. הרב שמעון כרבים אחרים היה לוקח את בני ביתו ויוצאים למרחבי עיראק כדי להינצל מרעת המגפה. פעם פשטה מגפת החולי-רע, והרב שמעון יצא עם משפחתו למרחבי נהר דיאלה, ויום אחד הלכו לבקר אצל קרובים שהיו בקרבת מקום והנה אחד מבני הקרובים החל להקיא. קמה בהלה, אולם הרב שמעון שמר על קור רוח ועמד ליד מיטת החולה כל הלילה וטיפל בו ברפואות ובתפילה ותחנונים. אמו האלמנה של החולה ראתה בהרב שמעון מלאך גואל ומושיע. למחרת בבוקר נרגע החולה וניצל מסכנה. (בתו פרחיה).

פעם אחת התגברה מחלת החצבת בבגדד. והקברנים מבית אלחדאד באו להרב שמעון ואמרו לו שבכל יום נקברים יותר מחמישים ילדים שנפגעו בהמחלה הנ"ל, ולמחרת בבוקר ראו אותו שהלך והשתטח על קברי הצדיקים והתחנן וביקש על ביטול רוע הגזרה. ומבית אלחדאד הנ"ל ביקש שיבואו אליו כל ערב ויגידו לו על המצב, ובערב אותו יום אמרו לו שרק עשרים ילדים קברו היום, ובערב יום השני באו אליו בפנים שוחקות ואמרו לו: "המגיפה נעצרה ב"ה". (מפי עזאוי מנשה ביבי).

מכיוון שבתוך שבעת ימי אבלו הוכרזה המלחמה העולמית הראשונה, נשאר הבנקים ובתי החלפנים סגורים ואי אפשר היה להשיג כסף להוצאות ימי האבל. והנה הופיע אחד הקונים הכפריים המוסלמים לשלם להרב שמעון חוב גדול שחב לו, ראה שהבית שרוי באבל, ישב גם הוא ובכה על האבידה והחוב ששילם מילא את החסר. (מפי בתו פרחיה).

אשתו סיפרה כי היה בדעתו לעלות לארץ ישראל אחרי שיראה שבנו עזרא ומשפחתו הצעירה נתבססו ביסוס חמרי מספיק.